

DOMINANTY PEDAGOGICZNEGO PRZESŁANIA SŁUGI BOŻEJ MATKI ZOFII CZESKIEJ

(Ks. Andrzej Witko)

Niemalą to trud, by pod patyną czasu minionych wieków odnaleźć i odkryć na nowo ślady Sługi Bożej Matki Zofii Czeskiej, o co tak usilnie zabiegają jej duchowe Córy - Siostry Prezentki. Odkrycie nawet najmniejszego znaku, związanego z Matką Fundatorką, jest żywym z nią spotkaniem. Dlatego wydarzeniem ogromnej wagi było niedawne odnalezienie rękopisu pt. *Ustawy albo sposób życia Domu Panińskiego*. Tekst ten, wzorowany na Konstytucjach Instytutu św. Eufemii w Rzymie¹ sporządzono między 1633 a 1643 rokiem jako projekt², z myślą o przedłożeniu do zatwierdzenia przez kompetentną władzę kościelną dla otwartej 31 maja 1627 roku fundacji³. Po wstępnej analizie treści i formy wydaje się, iż materiał ten wyszedł spod pióra samej Sługi Bożej lub jej sekretarki⁴. Stanowił on podstawę zatwierdzonych, w nieco zmienionej formie, dnia 13 stycznia 1660 roku, a więc w dziesięć lat po śmierci Zofii Czeskiej - *Ustaw*,

---

¹ *Constitutiones Conservatorii Sanctae Eufemiae*, Romae 1627 (odpis w Archiwum Zgromadzenia Sióstr Prezentek w Krakowie, dalej: AZSP).

² Już o. Joachim Bar zauważył, iż przed zatwierdzeniem *Ustaw* w 1660 roku *była jakaś próba ułożenia ustaw dla zgromadzenia za życia Zofii Czeskiej*. Datowanie pierwotnego tekstu *Ustaw albo sposobu życia Domu Panińskiego* związane jest z wprowadzonymi doń w roku 1633 zmianami nuncjusza Honorata Viscontiego (m. in. dotyczącymi piastowania urzędu Starszej dożywotnio) oraz z obecnością tekstu zmienionego w 1644 roku przez bpa Piotra Gembickiego (kiedy to m. in. funkcję prowizorów świeckich przejął archiprezbiter kościoła Mariackiego). Zob. J. B a r, *Zgromadzenie Panien Ofiarowania N. Maryi P. i jego ustawy (1627-1955)*, *Polonia Sacra*, R. X: 1958, nr 1, s. 241-242, 246.

³ W dokumencie erekcyjnym bpa Marcina Szyszkowskiego z 1627 roku znalazła się *Krótką instrukcja o Domu Panińskim*, napisana w języku polskim, w której kilkakrotnie wspomina się o istnieniu osobnego tekstu, omawiającego szczegółowo m. in. porządek domowy, metody wychowawcze i obowiązki Sióstr. Materiał ten nie jest nam dziś znany. Por. J. B a r, *Najstarsze dokumenty Zgromadzenia Panien Prezentek w Krakowie*, *Nasza Przeszłość*, t. VII, Kraków 1958, s. 278-284.

⁴ Dla uzyskania całkowitej pewności nieodzowne są badania grafologiczne.

obowiązujących aż do 1931 roku. Pierwotny tekst *Ustaw* zapoznany w ciągu wieków i niedawno wydobyty na światło dzienne, do tej pory nieopublikowany w całości, jest źródłem ze wszech miar godnym zainteresowania. On właśnie posiada fundamentalne znaczenie dla poznania ducha i charyzmatu Matki Założycielki, przez spisane z jej inspiracji zasady, jakimi miało kierować się powołane przez nią do życia dzieło. W rękopisie tym zawarta jest nieskażona późniejszymi zmianami myśl Sługi Bożej, wyrażona w wielkiej trosce o kształt i funkcjonowanie Domu Panieńskiego. I ten właśnie rys pedagogicznego przesłania Matki Zofii stanowi przedmiot naszego zainteresowania, które zamierzamy odnieść nade wszystko do pierwotnego tekstu *Ustaw*, współczesnego świątobliwej Fundatorce⁵.

Dziś, z perspektywy stuleci zdumiewamy się niezwykłą jej mądrością i doborem metod wychowawczych, które, pomimo tylu zmian, nic nie straciły ze swej aktualności. Kierowana, jak głęboko wierzymy, Bożym natchnieniem, fundując Dom Panieński w Krakowie, stała się prekursorką zorganizowanego systemu wychowania i nauczania młodzieży żeńskiej, wyprzedzając o sto pięćdziesiąt lat założenia edukacyjne Komisji Edukacji Narodowej dla dziewcząt. To właśnie kwestia formacji, a więc i nauki, i wychowania stanowiła dla Matki Zofii istotę jej posłannictwa. Dla jego realizacji założyła Zgromadzenie Panien Prezentek, by prowadziło to wielkie dzieło, czego szczególnym przypieczętowaniem miał być czwarty ślub - troski o dobre wychowanie dzieci i młodzieży⁶.

W Przedmowie do Ustaw albo sposobu życia Domu Panieńskiego Sługa Boża wskazała na istotne cele uczynionej przez siebie fundacji: *Obrałam sobie najmniejsze, dzieci i sieroty, to jest ubogie i opatrzienia niemające panienki, aby z tej najmniejszej cząstki (przy której mię Bóg z laski i miłosierdzia swego zostawił) miały wycho-*

---

⁵ /Z. Czeska/, *Ustawy albo sposób życia Domu Panieńskiego* /dalej: *Ustawy*/ (rkps AZSP, AI/V/8), k. 1r-27v.

⁶ Zob. *Ustawy*, k. 3rv; por. W. M i ś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek u św. Jana w Krakowie*, Bytom 1902, s. 20; J. B a r, *Z dziejów Zgromadzenia Panien Prezentek*, Nasza Przeszłość, t. X, Kraków 1959, s. 232-236.

wanie dobre i z młodości ćwiczone były nie tylko w bojaźni Bożej, w uczciwych i chrześcijańskich obyczajach, ale też i w robotach powierzchniowych stanowi panięńskiemu przynależących⁷.

Zagłębiając się w przebogate przesłanie Matki Zofii Czeskiej jesteśmy mocno zdumieni i nieco onieśmieleni bogactwem treści w nim zawartej. Stąd w niniejszym przedłożeniu pragniemy wskazać na pedagogiczne dominanty odkrywane w formie tryptyku: Mistrzynie - Uczennica - Formacja.

1. Mistrzynie

Wśród wielu określeń osób odpowiedzialnych za formację w Domu Panięńskim trzy z nich posiadają szczególnie wymowne znaczenie. Pierwsze dwa Sługa Boża zawarła na samym początku *Ustaw domowych* mówiąc, iż Siostry mają być *Chrystusowymi pomocnicami*⁸ oraz *Córkami Światłości*⁹. Obydwa z tych wyrażeń posiadają bardzo głęboki sens teologiczny. Pierwsze wskazuje na Dom Panięński jako na szkołę Chrystusa, gdzie On sam jest Panem i Mistrzem, a siostry jedynie jego pomocnicami - współpracownicami. Drugie określenie ma głęboki kontekst duchowy, odnosząc się do Chrystusa - *Światłości świata*¹⁰, ale też i światłości, która daje poznanie prawd Bożych. Obok tych dwóch terminów pojawia się jeszcze jeden o niezwykle silnej ekspresji: *Matka*¹¹. Siostry miały być matkami dla dziewcząt, co nie tylko wskazywało na jakość relacji panujących między wychowawczyniami a wychowaniami, lecz równocześnie osadzało proces formacyjny na solidnym fundamencie, jaki miał stanowić dla nich nie internat, szkoła czy zakład wychowawczy, lecz prawdziwy dom¹².

---

⁷ *Ustawy*, k. 1v.

⁸ *Ustawy*, k. 4v.

⁹ Tamże.

¹⁰ J 12, 46.

¹¹ *Ustawy*, k. 19r; por. k. 12v.

¹² Por. K. Dębowska s., A. Telus s., *Charyzmat Zgromadzenia Sióstr Prezentek darem dla kobiety wczoraj i dziś*, Kraków 1995 (mps w AZSP), s. 1-6.

Sługa Boża rozumiała doskonale znaczenie wychowania przez mistrzynię, stąd już w swej przedmowie pisała, iż *więcej na nich należy*¹³. Dlatego mądra Fundatorka kilkakrotnie i to bardzo precyzyjnie podała wymagania, jakie powinny spełniać mistrzynie, wymieniając cechy, którymi powinny się charakteryzować oraz zdecydowanie podkreśliła ich nastawienie na pracę apostołską.

Termin *mistrzynie* może być rozumiany w dwojakim znaczeniu. Po pierwsze obejmuje on szerokim zasięgiem wszystkie Siostry, mające kontakt z dziewczętami i oddziałujące na nie swą postawą, zachowaniem, pobożnością i sposobem bycia. W drugim, dosłownym znaczeniu, mistrzyniami określano kilka osób bezpośrednio odpowiedzialnych za formację dziewcząt. I tak mistrzynie w szerszym znaczeniu, jak pisze Sługa Boża, miały spełniać swoją pracę pedagogiczną z wielką pilnością, miłością i szczerością¹⁴. Cechą, którą Matka wielokrotnie podkreślała i to z podziwu godną stanowczością była wytrwałość w podjętym dziele aż do śmierci¹⁵, by *żywot swój na ćwiczeniu i wychowaniu panienek tu w tym domu strawić*¹⁶. Siostry - wychowawczynie i nauczycielki powinny być bogobojne i pobożne, spokojne i miłosierne, a nadto, co świadczy o niezwyklej mądrości Fundatorki - *do ćwiczenia panienek sposobne*, choć o pewnym zasobie znajomości pedagogiki oraz o nieodpychającym wyglądzie¹⁷.

Mówiąc o mistrzyniach w ścisłym tego słowa znaczeniu Sługa Boża obarczała je bezpośrednią odpowiedzialnością za wyniki i owoce nauczania oraz wychowania. To po nich *potrzeba spodziewać /sie/ dobrego wychowania panien*¹⁸. Musiały przeto mistrzynie być *nie tylko w obyczajach i dobroci doskonałe, ale też do nauczania słowy i uczynkami sposobne*¹⁹. Miały być one *bojaźni i miłości Bożej pełne, z przyrodzenia spokojne, niegniewliwe, w mowie łagodne, o*

---

¹³ Ustawy, k. 2r.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Ustawy, k. 2rv, 3r.

¹⁶ Ustawy, k. 5r.

¹⁷ Ustawy, k. 4v.

¹⁸ Ustawy, k. 18v.

¹⁹ Tamże.

swój pożytek niedbające, przystępne i czystość panięską miłujące. Nadto Sługa Boża przestrzegala Siostry, by nie zawiązywały osobnych przyjaźni między sobą, oraz by nigdy nikogo nie zgorszyły lub czego złego nie nauczyły²⁰.

Wychowanie dziewcząt Matka Zofia rozumiała jako służbę Bogu²¹. To Bóg obdarzył Siostry powołaniem do tego wielkiego dzieła, a było to powołanie do *żywota pracowitego*²². Stąd winny one z wielką troską odnosić się do panielnek²³ i jeśli na to zasłużyły, z macierzyńską miłością wymierzać im kary: bez *słów uszczypliwych i niesłusznych*, bez wyzwisk, naśmiewania się czy *przymawiania*²⁴.

Osobne miejsce Sługa Boża poświęciła wdowom, które chciałyby podjąć wielkie dzieło pedagogiczne. I one miały charakteryzować się pobożnością i doskonałością cnót, umartwieniem, zwłaszcza języka. Powinny być doświadczone w pokorze i miłości bliźniego, cierpliwe i posiadające wiedzę na temat wychowania panielnek²⁵.

2. Uczennica

O ile stosunkowo dużo miejsca Sługa Boża poświęciła siostram, co zupełnie nie dziwi, o tyle nieproporcjonalnie mniej dedykowała dziewczętom²⁶. Miały być one przyjmowane do Domu Panielńskiego wedle trzech kluczy: podstawowy stanowiły sieroty lub tak ubogie, iż rodzice nie byli w stanie ich utrzymać. Otrzymywały one bezpłatne utrzymanie, ubranie i naukę. Drugą grupę tworzyły tzw. konwiktorki - dziewczęta przysłane na pewien czas dla zdobycia

---

²⁰ *Ustawy*, k. 18v-19r.

²¹ *Ustawy*, k. 5v.

²² *Ustawy*, k. 9v.

²³ Zwłaszcza chorych, por. *Ustawy*, k. 12v.

²⁴ Tamże.

²⁵ *Ustawy*, k. 5r.

²⁶ Por. H. B a r y c z, *Kartka z dziejów staropolskiego wychowania dziewcząt*, Nasza Przeszłość, t. IV, Kraków 1948, s. 157-178; E. Mierzwa, *Dzieci i młodzież w oczach Sługi Bożej Matki Zofii z Maciejowskich Czeskiej*, Kraków 1998 (mps w AZSP), s. 35-51.

wychowania, na których utrzymanie rodzice składali pewną opłatę. Trzecią natomiast, najmniej liczną, panienki przebywające w Zakładzie, ale stołujące się i nocujące w domach rodzinnych²⁷.

Do Domu Panieńskiego mogły być przyjęte dziewczęta w wieku od siedmiu do czternastu lat, pochodzące z prawego łoża, tak szlachcianki, jak i mieszczańki, bez oznak choroby czy innych defektów ciała: *Żadna kaduczna, ciężko schorzała, krostawa, wrzodata, kołtunowata, z chorobą przyrzną²⁸ albo podejrzaną ani z defektem przyrodzonym, którymby się mogła inszym omierzyć²⁹*. Po ukończeniu czternastego roku życia, najpóźniej zaś piętnastego - wychowanka powinna wybrać życie zakonne, stan małżeński, albo służbę u innych pobożnych niewiast. Mogła też pozostać w Domu Panieńskim aż do śmierci, by wychowywać inne dziewczęta. Gdyby do ukończenia szesnastego roku życia uczennica pozostawała na utrzymaniu, należało ją odesłać do rodziców lub oddać na służbę³⁰.

Liczba przyjmowanych dziewcząt nie była stała, ale uzależniona od sytuacji ekonomicznej domu³¹. Nie należało jednak przyjmować panien, które nie otrzymały dobrego wychowania od swoich rodziców, jak również takich, jak *same o sobie nie mogły radzić³²*. Nadto te, u których pojawiły się oznaki chorób zakaźnych oraz nieprzeznaczające regulaminu domu, miały być odesłane do rodziców³³.

3. Formacja

---

²⁷ Ustawy, k. 1v-2r; K. H o s z o w s k i, *O znakomitych zasługach w kraju rodziny Korycińskich*, Kraków 1862 (nadbitka z Rocznika Towarzystwa Naukowego Krakowskiego), s. 142-143.

²⁸ Tj. zakaźną.

²⁹ Ustawy, k. 25r.

³⁰ Ustawy, k. 26r, 27v.

³¹ Ustawy, k. 3r, 25v.

³² Ustawy, k. 25v.

³³ Tamże.

Plan formacyjny Matka Zofia wyraziła w sposób niezwykle uroczysty, mający ton testamentu duchowego: *Niech pamiętają, że niczym więcej Panu Bogu się przysłużyć nie mogą, jako gdy dusze Krwią Chrystusową odkupione, z pilnością w cnoty święte, w obyczajach przystojne i w roboty im przyzwoite, jako najlepiej zaprawią*³⁴. Sługa Boża wyznaczyła zatem potrójne płaszczyzny pracy: duchowej, intelektualnej i służebnej³⁵. Choć Siostra Starsza (czyli przełożona) i mistrzynie były bezpośrednio obarczone obowiązkiem zaprawiania w Bojaźni Bożej i dobrych obyczajach, jednak wszystkie Siostry przez swą postawę i postępowanie były wychowawczyniami. Miały one m. in. nauczyć *czystości, wstydlivości, uczciwości, skromności i przystojności w każdej rzeczy*³⁶. Cel ten należało osiągnąć poprzez odnoszenie się do dziewcząt z macierzyńską miłością. Niemniej jednak nie oznaczała ona bezkarności; była to miłość troskliwa, lecz wymagająca. Umiała bowiem wymierzyć karę, zwłaszcza za bicie, swary, kłamstwo, przezywanie, przekleństwa, przysięgi, czynienie niezgody i kradzież. Atoli Sługa Boża nakazywała, by w karaniu nie unosić się gniewem i niecierpliwością, by osiągnąć cel nie samą karą, ale raczej łaskawością i zawstydzeniem. Matka zabroniła bić pięścią, uderzać w twarz czy szarpać za włosy. Dopuszczała smaganie różgą, jednak nie więcej niż pięć razy³⁷.

Służebnica Boża polecała, by rodzice zbyt często nie odwieźdzali swych pociech, by nie ślali im *osobków* i nie dawali pieniędzy do ręki. Siostronom pod żadnym pozorem nie wolno było wyrzucać wychowankom ubóstwa rodziców czy innych niedostatków, by uniknąć niesławy lub zgorzenia³⁸.

Dodatkowo Matka dotknęła niektórych spraw regulaminu Domu, wskazując na czas snu - osiem godzin dla dzieci, siedem dla

---

³⁴ *Ustawy*, k. 18v.

³⁵ Zob. R. G a s i o r, T. M a t u ł a, *Szkola Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627-1918*, Lublin 1998, s. 121-126; por. A. S m ę t e k, *Założenia wychowawcze szkoły SS. Prezentek i ich aktualna realizacja w Liceum dla dziewcząt w Krakowie*, Kraków 1994 (mps w AZSP), s. 50-67.

³⁶ Por. *Ustawy*, k. 11v.

³⁷ *Ustawy*, k. 19r.

³⁸ *Ustawy*, k. 19r, 25v.

starszych; a z naciskiem podkreśliła wspólnotę stołu. Podczas rekreacji należało śpiewać pieśni pobożne lub Psalmy, aliści *igrania uczciwego, ale bez zbytnich śmiechów i wrzasków* zażyć wolno było. Ostatecznie, nikomu nie broniono, gdy chciał opuścić Dom Panieński i pójść w świat³⁹.

Przynajmniej raz w tygodniu Starsza wraz z mistrzyniami i radnymi (dyskretkami) miała odbyć spotkanie, celem omówienia trudności i przeszkód w formacji dziewcząt oraz znalezienia odpowiednich środków czy pomocy. Natomiast, co dwie niedziele winno się odbywać spotkanie również z innymi Siostrami, pełniącymi obowiązki, a raz w miesiącu zebranie wszystkich Sióstr, poświęcone skuteczności oraz owocności wychowania i nauczania panienek⁴⁰. Przynajmniej dwa razy w miesiącu Starsza miała rozmawiać również z panienkami nt. ich potrzeb i trudności⁴¹, nadto powinna się zatroszczyć, by ojciec duchowny dopomógł dziewczętom w wyborze stanu życia⁴².

3.1. Formacja duchowa

Sługa Boża rozumiała kwestię formacji duchowej na dwóch płaszczyznach. Pierwsza z nich dotyczyła samych Sióstr, natomiast druga - wychowanek. To właśnie wychowawczynie miały dawać wychowankom przykład pobożności, skromności, pilności i cierpliwości. Stąd każda z sióstr szczególnie winna umiłować cnoty posłuszeństwa, czystości, ubóstwa. Pomocą ku temu miały być ćwiczenia duchowe, do których należały m. in. rozmyślanie, udział w przynajmniej jednej Mszy św., lektura duchowa, piętnastominutowy rachunek sumienia, nadto psalmy i inne modlitwy odmawiane wieczorem, wspólne litanie przed wieczerzą oraz osobiste modlitwy do Najświętszej Maryi Panny i świętych Patronek. Matka szczególnie mocno akcentowała przeżywanie świąt, którym zawsze miały towarzy-

---

³⁹ *Ustawy*, k. 26r-27v

⁴⁰ *Ustawy*, k. 6rv; por. J. B a r, *Z dziejów Zgromadzenia*, op. cit., s. 215-217.

⁴¹ *Ustawy*, k. 15r.

⁴² *Ustawy*, k. 16v.

szyc Godzinki o Niepokalanym Poczęciu, a dodatkowo w poniedziałki, środy i piątki - godzinki o Krzyżu świętym, zaś we wtorki czwartki i soboty - o Duchu Świętym. W powszednie poniedziałki odśpiewywano godzinki za zmarłych. Siostry, nieumiejące czytać, miały w zamian odmawiać Różaniec. Osobne miejsce wreszcie poświęciła Założycielka spowiedzi i komunii św. oraz postom, które powinny być podjęte dodatkowo w środy i dyscyplinie (czyli biczowaniu), jaką należało stosować przynajmniej dwa razy w tygodniu. Sługa Boża polecała się wystrzegać egzaltacji i dziwacznych nabożeństw osobistych; nakazała również otaczać szczególną modlitwą Kościół powszechny, papieża, fundatorów i dobrodziejów domu, przełożone, rządzących, dusze czyśćcowe, znajdujących się w grzechu śmiertelnym i niewiernych⁴³.

Stosunkowo dużo miejsca Matka Zofia poświęciła formacji duchowej, która miała dziewczęta nauczyć Bojaźni Bożej oraz *uczciwych i chrześcijańskich obyczajów, /.../ mając wzgląd osobliwie na zachowanie uczciwości dziewiczej*⁴⁴. Do praktyk duchowych przewidzianych przez Fundatorkę dla wychowanek należały modlitwy poranne i wieczorne, udział we Mszy św., rachunek sumienia i milczenie. Każdą pracę czy ćwiczenie należało rozpocząć od znaku krzyża św.; nadto Sługa Boża zachęcała, by często polecać się Bogu recytując *Chwała Ojcu...* lub *Pozdrowienie Anielskie*. W dni świąteczne, te które umiały czytać, śpiewały wraz z Siostrami rano Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, a po południu Nieszpory. W niedziele dla wszystkich uczennic wygłoszona miała być również konferencja ascetyczna. Wychowanki raz w miesiącu winny przystępować do spowiedzi, zaś w ważniejsze święta do komunii św. Matka Założycielka zachęcała nadto uczennice do praktykowania miłości bliźniego, miast wyrządzania złości⁴⁵. Dziewczętom wolno było dla *uciechy uczciwej* podczas rekreacji

---

⁴³ *Ustawy*, k. 7r-10r; por. J. B a r, *Z dziejów Zgromadzenia*, op. cit., s. 236-239, 244-245.

⁴⁴ *Ustawy*, k. 1v.

⁴⁵ *Ustawy*, k. 26v-27r.

śpiewać Psalmy Dawidowe lub inne pieśni nabożne, *ale żeby na ulicy nie było słychać*⁴⁶.

Fundatorka wezwała Siostry, by z miłością dopomagały dziewczętom w rozwoju życia cnót, by zaprawiały je w pobożności i w czystości sumienia. Miały się one troszczyć zwłaszcza o wypracowanie i pogłębienie cnót pokory, skromności, cierpliwości, powściągliwości języka i posłuszeństwa. Wychowawczyni szczególnie winne były piętnować *poswarki, ruszania, mowy nienależące, kłamstwa i insze tym podobne*⁴⁷.

Wyjątkowo istotnym rysem pobożności, tak Sióstr, jak i wychowanek miała być cześć Bogarodzicy. Zofia Czeska wielokrotnie zachęcała do ufego nabożeństwa do Matki Bożej, którą obrała *osobliwą opiekunką Zgromadzenia i domu*⁴⁸, o czym przypominać miał jego tytuł, odnoszący się do tajemnicy Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny⁴⁹.

3.2. Formacja intelektualna

Niewiele miejsca poświęciła Matka Założycielka formacji intelektualnej. Kilkakrotnie przypominała Siostram, iż *Pan Bóg powołał /je/ do żywota pracowitego, aby nauczały i dobre wychowanie dawały panienkom*⁵⁰. Zakres nauczania był skromny. Wchodziły weń nauka katechizmu, czytania, pisanie i liczenia oraz śpiewu⁵¹. Dopiero w wieku XVIII uległ on znacznemu rozbudowaniu⁵².

---

⁴⁶ Ustawy, k. 26r.

⁴⁷ Ustawy, k. 19r.

⁴⁸ Ustawy, k. 7v.

⁴⁹ J. B a r, *Zgromadzenie Panien*, op. cit., s. 235-238; por. R. G ą s i o r, *Życie i dzieło Sługi Bożej Matki Zofii z Maciejowskich Czeskiej (1584-1650-1998)*, Kraków 1998 (mps w AZSP), s. 59-70.

⁵⁰ Ustawy, k. 9v; por. k. 2r.

⁵¹ Ustawy, k. 18v; por. J. B a r, *Z dziejów wychowania dziewcząt w dawnej Polsce. Zakład Panien Prezentek w Krakowie*, Prawo Kanoniczne, R. II: 1959, nry 3-4, s. 326-330.

⁵² R. G ą s i o r, T. M a t u ł a, *Szkola Sióstr*, op. cit., s. 125-126.

3.3. Formacja służebna

Fundatorka od samego początku kładła szczególny nacisk na naukę prac *stanowi panińskiemu przynależących*⁵³, tak by wychowanki w *zabawach inszych ręcznych dobrze wyćwiczone były*⁵⁴, do których nade wszystko zaliczała umiejętność szycia, gotowania, prania, haftowania jak również przedzenia⁵⁵.

Dziewczęta miały być wyznaczane do pracy w kuchni, w re-fektarzu, do zmywania naczyń, do prania i sprzątanía, tak by spełniały swój obowiązek przez jeden miesiąc. Po jego upływie zmieniano im zajęcie na inne, co z jednej strony ułatwiało naukę poszczególnych prac, broniło przed nudą i monotonią oraz, jak podkreślała Matka Założycielka, miało zapobiec wzajemnemu naśmiewaniu się⁵⁶. Mistrzynie dwa razy w tygodniu miały doglądać robót panińskich i wyznaczać nowe obowiązki⁵⁷. Jeśli stwierdzono, iż uczennica nie radziła sobie z pracą, mogła być przesunięta do innego zajęcia. Fundatorka uwzględniła również, iż *roboty ręczne białogłowskie* (m. in. szycie i haftowanie) mogły stanowić źródło dodatkowego utrzymania domu⁵⁸. Pracę miano przeplatać milczeniem, śpiewem godziniek o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny oraz skromną rozmową⁵⁹.

Po tak pobieżnym, ledwie szkicowym przyjrzeniu się pedagogicznemu przesłaniu Matki Zofii Czeskiej zdumiewa nas jego niezwykła mądrość, która bez szwanku przeszła próbę czasu i może nas ludzi trzeciego tysiąclecia zachwycić swą aktualnością⁶⁰. W nim

---

⁵³ *Ustawy*, k. 1v, 25v.

⁵⁴ *Ustawy*, k. 2r

⁵⁵ *Ustawy*, k. 19v.

⁵⁶ *Ustawy*, k. 19v, 27r.

⁵⁷ *Ustawy*, k. 26r.

⁵⁸ *Ustawy*, k. 2v.

⁵⁹ *Ustawy*, k. 26r.

⁶⁰ Por. R. Gąsior, T. Matuła, *Szkoła Sióstr*, op. cit., s. 126-131;

K. Dębowska, A. Telus, *Charyzmat Zgromadzenia*, op. cit., s. 7-11.

właśnie Sługa Boża wskazała na szacunek dla każdej uczennicy, to ona wyakcentowała gotowość do pracy z każdą wychowanką, bez różnicy pochodzenia społecznego i przynależności stanowej; a jak przekazała tradycja, sama chętnie spełniała posługę przy dzieciach trudnych, kłopotliwych czy nieinteligentnych⁶¹. To wreszcie ona podkreśliła indywidualizację pracy z każdą panienką. I choć *Ustawy* zakonne oparła na Regułach gromadzącego dzieci ulicy Instytutu św. Eufemii w Rzymie, o niezwykle surowej dyscyplinie⁶², jednak nadała im ludzkie oblicze, tworząc dla dziewcząt dom rodzinny, gdzie na fundamencie miłości znajdowały wszechstronne wychowanie i przygotowanie do dojrzałego życia.

---

⁶¹ R. Gąsior, *Praktyka cnót i rad ewangelicznych w życiu i działalności Sł. B. M. Zofii z Maciejowskich Czeskiej*, Kraków 1998 (mps w AZSP), s. 28.

⁶² *Constitutiones Conservatorii*, op. cit., k. 51rv.